

Muhammed Esat Altıntaş. Ateist Çevrelere Göre S/Zorunlu Din Dersleri. Ankara: Maarif Mektepleri, 2019

Abdurrahman HENDEK

Öğr. Gör. Dr., Sakarya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi Anabilim Dalı
Instructor Dr., Sakarya University, Faculty of Theology, Department of Religious
Education, Sakarya / Turkey
abdurrahmanhendek@sakarya.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-2832-3445

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Kitap Tanıtımı / Book Review

Geliş Tarihi / Date Received: 25 Haziran / June 2019

Kabul Tarihi / Date Accepted: 28 Ağustos / August 2019

Yayın Tarihi / Date Published: 31 Aralık / December 2019

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

DOI: 10.29288/ilted.581953

Atıf / Citation: Hendek, Abdurrahman. "Muhammed Esat Altıntaş. *Ateist Çevrelere Göre S/Zorunlu Din Dersleri*. Ankara: Maarif Mektepleri, 2019". *ilted: ilabiyat tetkikleri dergisi / journal of ilabiyat researches* 52 (Aralık / December 2019/2): 335-340. doi: 10.29288/ilted.581953

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.
web: <http://dergipark.gov.tr/ilted> | <mailto:ilabiyatdergi@atauni.edu.tr>

Copyright © Published by Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi /
Ataturk University, Faculty of Theology, Erzurum, 25240 Turkey.
Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Öz

İncelenen “Ateist Çevrelere Göre S/Zorunlu Din Dersleri” isimli eser Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi Anabilim Dalı Dr. Öğretim Üyesi Muhammed Esat Altıntaş tarafından kaleme alınmıştır. Ateist çevrelerin sorunlu gördüğü zorunlu din derslerine getirdikleri eleştirileri inceleyen eser Türkiye’de bu alanda yapılmış ilk müstakil çalışma olma özelliğine sahiptir. Nitel araştırma metodlarından durum çalışmasının kullanıldığı araştırmada ikincil veriler kullanılmıştır. Buna göre 2014 yılında Ateizm Derneği’nin başlattığı imza kampanyasına yapılan yorumlar araştırmanın verilerini oluşturmaktadır. Kitabın üçüncü bölümünde ateist çevrelerin zorunlu din derslerine getirdikleri eleştiriler sekiz başlık altında incelenmiştir. Yazarın ateist çevrelerin yaptığı eleştirileri genelde haksız bulduğu ya da uygulamadaki eksiklere yordduğu görülmektedir. Eserin son bölümünde yazar dersin programlarının daha iyi hale getirilebileceğini belirtmiş ancak dersin zorunluluğunun kaldırılmasına karşı çıkmıştır. Alana önemli katkılar sunan, dili sade ve anlaşılır olan eserin eksikleri de bulunmaktadır. Kaynakçadaki bir kısım hatalar, kamuya açık imza kampanyasına katılıp yorum yazan herkesin “ateist çevre” olarak adlandırılması ve eserde ders programlarında ve kitaplarında ateizmin nasıl öğretildiğinin eleştirel bir incelemesinin olmaması görülen eksikliklerdir. Bu eksikler eserin bundan sonraki baskılarında düzeltililecek düzeydedir. Eser din eğitimi alanına önemli bir katkı sunacak, konuya ilgi duyanlar için ise faydalı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Ateist Çevreler, Zorunlu Din Dersleri.

Abstract

The reviewed book, entitled “Problematic/Compulsory Religious Courses According to Atheist Circles” was written by Muhammed Esat Altıntaş, Dr. Lecturer in Religious Education at the Faculty of Theology, Erciyes University, Turkey. The book is the first study which explores the criticisms of atheist circles levelled at, what they deemed problematic compulsory religious courses in Turkey. Case study, which is one of the qualitative approaches, and secondary data were used in the study. Accordingly, the comments made to the signature campaign initiated by the Atheism Association in 2014 constituted the data of the research. In the third chapter, the criticisms of atheist circles aimed at compulsory religious courses are examined under eight titles. It can be seen that the author either deemed the criticisms unfair or attributed them to deficiencies in teachers’ practice. In the last part of the book the author hinted that religious education programs could be improved, but opposed the abolition of compulsory religious education courses. The book, which is easy to understand, makes a significant contribution to the field, but it has also some shortcomings, such as some problems in the bibliography, calling everyone who commented on the public signature campaign “atheist circles” and a need for critical examination of how atheism is presented in religious education programs and books. These shortcomings can be compensated in the future editions of the book. The book is an important contribution to the field and will be useful for those interested in the subject.

Keywords: Religious Education, Atheist Circles, Compulsory Religious Education.

Sekülerleşme ve çoğulculuk gibi sosyo-politik değişimlerin yaşandığı modern toplumlarda din dersleri tartışılmalı konulardan birisi olmuştur. Derslerin statüsü, içeriği, kimler tarafından, nerede ve nasıl öğretilmesi tartışılan konulardan bir kaçıdır. Din dersleri etrafında yürütülen bu tartışmaların birçok aktörü bulunmaktadır. Siyasiler, dini kurumlar, aileler, öğretmenler ve araştırmacılar bunlardan ilk akla gelenlerdir. Ancak bunun yanında bir de herhangi bir dine mensup olmayan gruplar bulunmaktadır. İnceleyeceğimiz eserde “ateist çevreler” olarak adlandırılan bu grupların din derslerinden ne istediği ya da istemediği özellikle yurtdışındaki din eğitimi çalışmalarında üzerinde durulan konulardan bir tanesidir.¹ Ancak Tür-

¹ Linda Rudge, “‘I Am Nothing’--Does It Matter? A Critique of Current Religious Education Policy and Practice in England on behalf of the Silent Majority”, *British Journal of Religious Education* 20/3 (1998).

kiye'deki din eğitimi çalışmalarında bu grupların din eğitiminden beklentileri müstakil bir çalışma konusu yapılmamıştır.

Bu anlamda, elimizdeki eser ateist çevrelerin din derslerine getirdikleri eleştirileri incelemesi bakımından Türkiye din eğitimi literatüründeki önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi Anabilim Dalı Dr. Öğretim Üyesi Muhammed Esat Altıntaş tarafından kaleme alınan eser *Ateist Çevrelere Göre S/Zorunlu Din Dersleri* olarak adlandırılmıştır. Ateist çevrelerin sorunlu olarak gördükleri zorunlu din derslerine getirdikleri eleştirileri incelemeyi hedefleyen eser dört bölümden oluşmaktadır.

Eser *Giriş* bölümüyle başlamaktadır. Yazar bu bölümde öncelikle Türkiye'de halkın çoğunluğunun din derslerinin zorunlu olarak devam etmesinden yana olduğunu vurgulamıştır (s. 12). Sonrasında ise Türkiye'deki din derslerinin tartışmalı doğasına değinmiştir. Türkiye'de herhangi bir dine inananların sayısının az olduğunu belirten yazar (s. 16), yine de demokratik hukuk devletlerinde zorunlu din derslerinin ülkedeki her kesime hitap edecek şekilde hazırlanması ve sunulması gerektiğini belirtmiştir (s. 17-19).

Giriş bölümünde araştırmanın yöntemine de değinilmiştir (s. 23-27). Nitel araştırma modellerinden durum çalışmasının kullanıldığı çalışmada “ikincil” veriler kullanılmıştır. Buna göre Ateizm Derneği'nin 2014 yılında change.org internet sitesinde başlattığı imza kampanyasına yapılan yorumlar araştırmanın verilerini oluşturmuştur. 1534 katılımcının yorumları NVivo 12 Pro adlı bilgisayar programının yardımıyla içerik analizine tabi tutulmuştur.

Eserin ikinci bölümü Türkiye'deki din derslerinin tarihine ayrılmıştır. Tek partili dönem, çok partili dönem ve 1980 sonrası dönem olarak üçe ayrılan bu bölümde derslerin statüsü, içeriği ve dersler etrafında yapılan tartışmalar kısaca aktarılmıştır. “Ateist çevrelerin” din derslerine yönelttikleri eleştirilerin incelendiği ve değerlendirildiği üçüncü bölüm *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin Anayasal Statüsüne Yönelik İtirazlar* olarak adlandırılmıştır. Yapılan eleştirilerin sistematik olarak incelenmesi için eleştiriler sekiz başlıkta değerlendirmiştir. Her ne kadar kimi yerlerde konuların iç içe girdiği görülse de, bu şekilde ayırım yapılması daha sistematik bir değerlendirme imkanı sunmuş gözükmektedir.

Yazar eserin amacının ateist çevrelerin zorunlu DKAB dersine getirdikleri eleştirileri “rasyonel ve bilimsel bir zeminde” ve “soğukkanlılıkla” incelemek ve değerlendirmek olduğunu belirtmiştir (s. 22). Yazar kitap boyunca bu hedefine yakın hareket etmiştir. Ancak bazen yapılan eleştirilerin dozundan kaynaklı olarak, yazarın soğukkanlılığını kaybettiği anlar da olmuştur. Örneğin hakarete varan eleştirilere yazar bir yerde şöyle cevap vermiştir: “Aklı, mantığı ve vicdanı olan herhangi bir bireyin söyleyemeyeceği bu tür itham ve hakaretlerin bilim süsü verilerek ifade edilmesi ise manidardır” (s. 70). Bu ise, genelde ideolojik olarak yürütülen böyle

tartışmalarda “soğukkanlı” kalmanın zorluğunu göstermektedir. Yine de yazar bu konuda genelde başarılıdır.

Bu bölümde ateist çevrelerin yaptığı eleştiriler her konu başlığı altında “doğrudan” alıntılarla sunulmuştur. Bu, okuyucunun yapılan eleştirileri direk görmesini ve kendi değerlendirmelerini yapmasını sağlamaktadır. Genel olarak bakacak olursak, yazar yapılan eleştirileri ya haksız bulmuş ya da öğretmenlerin uygulamadaki eksiklerine bağlamıştır (ayrıntıları için aşağıya bakınız). Bunun yanında ateist çevrelerin yaptığı bazı öneriler de uygulanamaz bulunmuştur. Örneğin *Zorunlu DKAB Dersinin Devlet Okulunun Değil Aile, Cami veya Cemaatlerin Görevi Olduğu Argümanı* başlığı altında yazar ateist çevrelerin dile getirdiği din derslerinin okullardan kaldırılıp camilerde ya da cemaatler aracılığı ile verilmesi önerisini değerlendirmiştir. Yazara göre bu, ülke gerçekleri ve ihtiyaçlarına uygun değildir. Onun yerine din dersleri şu an yapıldığı şekliyle herkese açık devlet okullarında her kesimin ihtiyaç ve beklentilerini karşılayacak şekilde verilmelidir (s. 100-101).

Eserin son bölümü *Sonuç, Tartışma ve Öneriler* olarak adlandırılmıştır. Yazar burada din derslerinin daha çoğulcu ve nesnel hale getirilebileceğini, ancak dersin zorunluluğunun korunması gerektiğini belirtmiştir (s. 113). Eleştirenlerin “büyük çoğunluğunun”, “politik ve ideolojik” bir dil kullandığını tespit eden yazar, bu kişilerin, toplumun genelini kapsamayan marjinal kesimler olduğunu dile getirmiştir (s. 115). Ayrıca yazar bu kişilerin talep ve isteklerini toplumun “ayrışmasını hızlandıracak” talepler olarak değerlendirmiştir (s. 115). Bu anlamda yazara göre bu kesimlerin yaptığı eleştiriler ve öneriler sadece politik ve ideolojik değil aynı zamanda ülke birliğine tehdittir.

Yazar eserin sonunda dokuz öneri sunmuştur. Bu önerilerde dersin zorunluluğunun korunması ilk sıradadır. Hatta yazar Hristiyan ve Yahudilere verilen muafiyet hakkının dahi kaldırılmasını önermiştir (s. 131). Direk Hristiyan ve Yahudilerle ya da ders programlarının değerlendirilmesi ile ilgili olmayan bir eserde böyle bir önerinin yapılması çok anlamlı durmamaktadır. Diğer öneriler ise çoğunlukla öğretmenler ve dersin uygulaması ile ilgilidir.

Eserin zengin bir kaynakçası bulunmaktadır. Okuyucu bu kaynaklardan yola çıkarak konu etrafında daha fazla bilgi sahibi olabilecektir. Ancak kaynakçada bazı biçimsel uyumsuzluklar bulunmaktadır. Özellikle kitap ve sempozyum kitabı bölümlerinin yazımında bazı farklılıklar mevcuttur. Bu eksiklikler muhtemelen bundan sonraki baskılarda düzeltilecektir.

Kuşkusuz hiçbir çalışma eksiksiz değildir. Bu anlamda eserin sınırlılıkları ve eksikleri bulunması doğaldır. Eserin bundan sonraki baskılarına ve bu alanda bundan sonra yapılacak çalışmalara yol göstermesi açısından şu hususlara değinmekte fayda bulunmaktadır.

Elimizdeki eserin verileri Ateizm Derneği tarafından başlatılan imza kampanyasına yazılan yorumlardan oluşmaktadır. Kuşkusuz bu yorumlar bile önemli veriler sunmuştur ve eserde bu yorumlar sistemli bir şekilde incelenmiştir. Ancak bundan sonra yapılacak çalışmalarda ateist çevrelerle direk mülakatlar ya da anketler yapılabilir.

Eserde dikkat çeken bir husus imza kampanyasına imza atan ve yorum yazan herkesin “ateist çevreler” olarak nitelendirilmesidir. Ancak yazarın Giriş bölümünde de belirttiği üzere Türkiye’de sadece ateist çevreler değil, alevi, laik, liberal ve hatta muhafazakâr çevreler dahi din derslerinin statüsüne ve içeriğine eleştiriler getirmektedir. Bu sebeple her ne kadar imza kampanyasını Ateizm Derneği başlatsa da kamuya açık bir imza kampanyasına imza atıp yorum yazan herkesin ateist çevreye ait olduğunu düşünmek yanlış olacaktır. Hatta yapılan yorumlara bakıldığında özellikle Sünnilik eleştirisinin yer alması, imza atanların önemli bir kısmının alevi kesimden geldiğini düşündürmektedir. Eserin bundan sonraki baskılarında bu konuda bir şerh düşülebilir.

Yukarıda belirtildiği üzere yazar “ateist çevrelerin” yaptığı eleştirileri genelde haksız bulmuş; yapılan eleştirilerin “arka planında ciddi bir bilgi eksikliği, cehalet, ön yargı ve anlayış sorunu bulunmaktadır” demiştir (s. 126). Yapılan eleştirilerin böyle değerlendirilmesinin muhtemelen bir sebebi yazarın DKAB dersi programlarını genel olarak “nesnel ve çoğulcu” bulmasıdır. Örneğin sonuç bölümünde programlarla ilgili “DKAB öğretim programı mezhepler üstü ve dinler açılımlı bir şekilde hazırlanmıştır” denmiştir (s. 119). Yine, başka çalışmalara atıflar yapılarak DKAB ders programları “nesnel, eleştirel ve çoğulcu” olarak nitelenmiştir (s. 120).

Ancak ateist çevrelerin din dersi ile ilgili eleştirilerinin incelendiği böyle eserde önemli bir eksiklik, DKAB programlarında ve kitaplarında ateizmin nasıl yansıtıldığının incelenmemesidir. 2018 DKAB Öğretim Programına bakıldığında ateizmin nasıl öğretileceği ile ilgili önemli ipuçları bulmak mümkündür. Programa göre ateizmin de içinde yer aldığı farklı inanç yaklaşımları “İslam dininin bakış açısına göre” öğretilmelidir.² Yani ateizm, kendi kaynak ve anlayışına göre değil, İslam’ın bakış açısına göre öğretilmelidir. İslam’ın bakış açısına göre ise ateizm geçerli bir inanç sistemi, ateistler de geçerli inanca sahip kişiler değildir. Program ışığında hazırlanmış ders kitabı da bu hususun altını çizmiştir.³ Bu yüzden ders kitabında ateizm ve benzer inançlar incelenirken bu inançlara cevap niteliğinde ayet ve okuma parçalarına yer verilmiştir. Program ve kitaplar ateizmin geçerli bir inanç sistemi olarak öğretilmemesini isterken, öğretmenlerin sınıfta ateist fikirleri ciddiye almaları veya ateist öğrencileri geçerli bir inanç sahibi gibi görmeleri ise – tahmin edileceği üzere – çok mümkün gözükmemektedir.

² MEB, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (Ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar)* (Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 2018), 28.

³ Bekir Çelik v.dğr., *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 11* (Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 2018), 101.

O zaman özellikle ateizmin öğretimi bakımından DKAB derslerini “nesnel” ve “çoğulcu” olarak nitelenecek zor gözükmektedir. Din derslerindeki sorunları inceleyen Keskiner’de ateizmin ve benzer inanç türlerinin bu şekilde öğretilmesini önemli görmekle birlikte, bu noktada programın “nesnel bakış açısından” ve “dini çoğulculuktan” saptığını belirtmiştir.⁴ Kuşkusuz bu da bir tercihtir ve ülkenin geleneğinin, içinde bulunduğu durumun ve çoğunluğun görüş ve inançlarının dikkate alındığını göstermektedir. Ancak böyle bir tercih yapılmışken, bazı katılımcıların da belirttiği gibi (örneğin s. 81) DKAB derslerini ateizmin öğretimi konusunda “nesnel” ve “çoğulcu” olarak nitelenecek de yanlış olacaktır.

Yazar da aslında bunun farkında olarak sonuç kısmında ateistlerin “ihtiyaçlarını kapsayacak şekilde DKAB derslerini düzenlemek gerekir” demiştir (s. 127). Zannımızca eserin bundan sonraki baskılarında ders kitapları ve programları ateizmin öğretilmesi konusunda eleştirel bir incelemeye tabi tutulursa, nasıl düzenlemeler yapılması gerektiği de daha net ortaya konulabilecektir. Yapılacak muhtemel düzenlemelerin yöntemi olarak ise yazar ülkedeki ateist ve seküler grupların da dahil olduğu bir sürece işaret etmiştir (s. 130).

Değerlendirdiğimiz bu eser ateist çevrelerin din derslerine getirdiği eleştirileri müstakil bir şekilde ele alan ilk çalışma olması bakımında Türkiye din eğitimi literatürüne önemli bir katkı sunmaktadır. Eserin dili sade ve anlaşılırdır. Yukarıda bahsedilen eksikliklerin çoğunluğu bundan sonraki baskılarda giderilebilecek türdendir. Kısacası eser Türkiye’deki din eğitimi literatürüne önemli bir katkı ve konuya ilgi duyanlar için faydalı bir kaynaktır.

KAYNAKÇA

Çelik, Bekir - Karataş, Ebru - Bahadır, Ömer - Mehri, Rifat - Dağ, Yahya. *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 11*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 2018.

Keskiner, Emine. “Okullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri ve Sorunları”. *Türkiye’de Din Eğitimi ve Sorunları*. Ed. Mustafa Köylü. 49-82. İstanbul: Dem, 2018.

MEB. *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (Ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar)*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 2018.

Rudge, Linda. “‘I Am Nothing’--Does It Matter? A Critique of Current Religious Education Policy and Practice in England on behalf of the Silent Majority”. *British Journal of Religious Education* 20/3 (1998): 155-165. <https://doi.org/10.1080/0141620980200304>.

⁴ Emine Keskiner, “Okullardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri ve Sorunları”, *Türkiye’de Din Eğitimi ve Sorunları*, ed. Mustafa Köylü (İstanbul: Dem, 2018), 72.